

HAKAANÎ ŞİRVANÎ

Prof. Dr.
Ali Nihat TARLAN

İCRETİN beş yüz yirmi senesinde doğduğu tahmin edilen —çünkü kati olarak bilinmiyor.— Hakaanî İran'ın büyük şairlerindendir. Manzum ve mensur bir çok eserleri vardır. Üslubu unsuri ve senaiye yakındır. Ancak garib ve mehcür kelimeler kullandığı için eserleri şerh ve izaha muhtaçtır. Nitekim, bu yolda eserler yazılmıştır. Çok büyük bir kültüre sahip olan Hakaanî bilhassa tasavvufda çok derinleşmiştir. Tercemesini neşrettiğimiz büyük kasidesi ve diğer eserlerinde yer alan tasavvufi hava bunun kuvvetli şahitleridir.

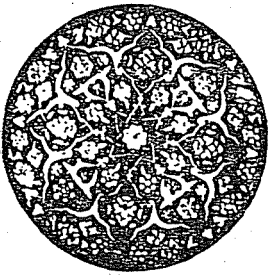
Hakaanî, Şirvanşahlar zamanında yetmiş ve bunlardan Münicihr ve Ahistana kasideler yazmıştır. Gayet fasih fakat çok sanatlıdır. Hissî şiirleri de çok içlidir. Hayatının mühim bir kısmı Şirvan'da geçmekle beraber, hayli de seyahatleri vardır. Bu seyahatlerinde her tarafta gördüğü hürme ve takdir ona bariz bir gurur vermiş, bu yüzden Şirvanşahlar sarayına avdet ettiği zaman hükümdarın gazabına uğrayıp haps edilmiştir. Meşhur HABSİYYE'yi bunun üzerine yazmıştır. Ölüm tarihi kati olarak bilinmemekle beraber, hicri 590 veyahut 595 senelerinde vefat ettiği zannedilmektedir.

Tercemesini takdim ettiğimiz yüz on altı beyitlik kaside, Hakaanî'nin diğer kasideleri arasında mümtaz bir mevki işgal eder. Buna binaendir ki kendisinden sonra gelen büyük şairler bu esere nazireler yazmışlardır. Bunlardan bulabildiklerimiz sırasıyla, Hüsrev Dehlevî, Mevlâna Camî, Ali Şir Nevaî, Urî, Şirazî, Fuzulî ve Nefî'nin nazireleridir. Kasideler farsçadır ve herbiri ayrı bir sanat değeri taşımakla beraber İslâmî esas üzerine yükselen tasavvufun türlü rûhî tecellilerini aksettirir. Bu şiirlerin bir kısmı —ayrı olanlarda— ayrı ayrı mensub sanatkarlar olmakla beraber ruh itibarıyla bir zirvede birleşmişlerdir. Bu zirve İslâmî ruhdur ki bütün şarkî istilâ etmiştir. İnsanlığın aradığı hakiki medeniyet budur «Yeni Asya» gazetesinde «Şarkın Ruhu» başlığı altında bunların hulâsatan bir nevî izahını neşretmiştik. Şimdi bu nazirelerin metnini aynen takdim ediyoruz. Gerek sanat, gerek fikir bakımından çok yüksek bir değeri olan bu kasidelerin neşri faydadan halî olmasa gerektir.

HAKAANÎ

1 — Benim Gönülüm öğretmenin bütün usul ve erkânını bilen ve bu ilmin piri olan bir hocadır. Ben onun yeni derse başlayan talebesiyim. İlk def'a teberrüken okuttuğu aşr-ı (Kur'an-ı Kerim'den ayetler) sükküt: mektebi ise murakabe ve tefekkürdür.

2 — Her tefekkür ve murakabe mekteb ve her nefes bir sükküt sahifesi değildir. Nasıl ki her denizde sedef bulunmaz ve her sedef içine düşen damla nisan yağmuru değildir.

3 — Tefekkür, Nuh'un gemisine benzeyen bir mektebdir. Ama herkes için değil, derdi tufan gibi soğan, nazarında cüdi dağı eteğinin üzerindeki toz kadar ehemmiyetsiz olan insan için.

4 — Tefekkür mektebinde, okumaya muvaffak olan insan, ne Cudi dağı toprağına, ne de tufan bacağına kadar çıkabilir.

5 — Derdi coştuğu zaman dört unsurunda, dört tufan koymayan insan bu mektebe talebe olamaz.

6 — Tefekkür ve murakabe mektebi Hz. Ali'nin (erler arslanı) huzurunda diz üstü edeple oturduğu o arslan ere mahusustur.

7 — Cefakeş (it canlı) olduğu için o, Hz. Ali'nin huzurunda diz çöküp oturur: ama köpek gibi dünyaya haris olanların önünde imkânı yok dize gelmez.

8 — Musa (Hz. Musa) gibi, bu mana Hızır'ın (Hz. Hızır) eteğine yapılan insanın yakasında Musa'nun elini ve Hızır'ın suyunu (ab-ı hayat) görürsün.

9 — Onun bütün telkin ettikleri âyetlerdir ki bu âyetlerin tevil ve tefsiri süküttür. Bütün öğrettikleri bir takım halli müşkül şeylerdir ki bunlar ancak cehaletle halledilebilir.

10 — Evvelâ benim sükütümün sahifesi üstüne elif, bâ, tâ (yani kesmek) yazdı. Bunun manası şuydu: insanın dili yüzünden başı ağırır, bunun dermanı süküttür.

11 — Evvelâ benden dili aldı. Zira çocuk peki derse, başladığı zaman ney gibi dilsiz olmalı, kopuz gibi dil hilen olmamalı.

12 — Ben dilsiz olunca ney üfler gibi, bana can üfledi. Taki onun neyi olayım ve ona itaat ederek istediğini terennüm edeyim.

13 — Beni telkin potasında öyle eritdi ki ne şeytan ve onun vesvesesi, ne de Âdem ve onun isyanı kaldı.

14 — Kulacağıma bir şeyledi ki eğer onu bir kitap halinde yazacak olsam o kitabın sahifesi, ancak felek sahifesi, mürekkebi de ancak keyvan yıldızı olabilir. (Keyvan Zehl yıldızının diğer ismidir ve rengi siyahtır.)

15 — Tecrid (dünyadan elini eteğini çekmek) ebcedini yazdım. Ve sonra çocukların yaptığı gibi o meşk (yazı) sahifesini her zaman kırmızı (kanlı göz yaşı) ve sarı (sararmış yüz) renklerle süsledim.

16 — Sırrı yokluktan ibaret olan, o «ebced»i ezberledikten sonra adı varlık olan muamma hatırımdan silindi.

17 — Bu mektebde öğretilen ilmin tamamen cehalet olduğunu görünce hafızamda ondan başka ne varsa hepsini unuttum.

18 — Bu ne güzel bir ilim tahsilidir ki cahil olarak kendime döndüm. Kimin böyle bilgili bir hocası vardır ki onu benim gibi cahil yapsın.

19 — Aynı karşısına geçen bir papağan nasıl kendini tanımaz ve aynada gördüğü hayale hayran kalır. Ve bu hayret ona (pir-i talim) yani gönlün ayna arkasından söylediği sözleri tekrar ettirirse ben de o hale geldim.

20 — Bu öğrenme uğrunda bir ömür sarfettim. Ve halâ ebced okuyorum, bilmiyorum, onun divânındaki yazıları ne zaman okuyacağım.

21 — Aklim hâlâ çocuklar gibi oyun hevesinde, o oyuncağına benzeyen hokka (felek) onu oyununa hayran etti.

22 — Bu çocukların oyun yerinde onu hayretle görüyorum: yerdeki siyah yuvarlak (arzun küresi), rahat, yerinde duruyor. Çivit rengi hokka (gök, felek) dönüyor.

23 — Bu oyunlar nihayet sona erdi ve artık akşam oldu. Nerede bir oyun varsa gece oldumu sona erer.

24 — Akıl eşyanın tabiatından (nefsinden) emin olmadığı için koluna hayret muskasını bağhyorum. Bu sebepten diri diri bir tabut içine konan Musa gibi onu zindanda tutuyorum.

25 — Akıl, nefsin yolundan geçecektir. Nasıl ki Musa'nın beşiğini Nil nehri Firavun halkının içine götürecektir ve bu zarûridir.

26 — Heva ve hevesi yüksek mevkie geçip tefevvuk etmek istiyordu. Onu olinden tutup en son safa fırlattım.

27 — Evvelâ arı gibi kâfir bir nefsim vardı. Lâkin onu sonunda arı beyi gibi müslüman buldum. (Arı kâfirdir. Arı beyi Hz. Ali'nin huzurunda iman getirdiği ve insanları sokmaktan tevbe ettiği için müslüman olmuştur.)

28 — Nefs, adet-i mucibince küfre dönmek istiyordu. Ben bu sırrı anlayınca hemen gizlice başımı kestim.

29 — Onu dört duvar (dötr unsur) arasında gördüm. İman telkin ettikten sonra mezarını kanla sıvadım.

30 — Maktûlen vefat edenlerin mezarı dıştan kanla bulanmış görünür. (Şehit mezarlarının üzerini kanla bulamak âdettir.) Ama içindeki Cennet misk ile sıvanmıştır.

31 — Kefen soyucu tabiat onun mezarını eşer korkusuna yapıma. Zira Şeriat mehtabını ona gece bekçisi yaptım.

32 — Nefis mezarının üstünde diken yetişirse Allah'a şükret. Dışı dikenidir. Ama içinde bir gülistan vardır.

33 — Benim himmetim rind bir Şahınşahın himmeti gibi güneşe benzer. Çarh onun oyluğu altında, İsa'nın başı ise oyluğunun üstindedir. (Tecerrüd ve himmetin timsali olan Hz. İsa dördüncü felekte, felek-i semsde'dir.)

34 — Evet dervişin himmeti yani masivadan tecerrüt meziyyeti güneş gibi olmalıdır. Onun serüveni şahanedir. Oysa bunların hepsinden feragat etmiştir.

35 — Dervişliğin hususi mülkünde bu himmet Süleymanlık'dır. (Hz. Süleyman). Onun meydanında (Yâ Rabbi, bana bir mülk ihsan etki benden sonra kimseye o mülk layık görülmesin.) ayetinin köstü çalmaktadır.

36 — Bu himmet, can ve cihan adlı iki putu ayağının altında ezer. Kapıcısının önünde bağlı iki köpek görürsün: biri niyaz (yalvarış, ihtiyaç) diğeri hırs ve tama.

37 — O İskender (İskender-i Kebir) gönüllü Hızır (Hızır A.S.) ne büyüktür ki heva onun tahtı, akıl tacıdır. O manevî varlığı akıllı olan himmet sahibi derviş, ne güzel bir serhoştur ki yemeği «baka», sofrası «rıza»dır.

38 — Fikir ve ilham, onun iki hazinedârı: Şeriat ve Allah'ın tevfikı iki muhafızı: mülkünde iki zimmi (müslüman olmayan) nefis ve arzular iki hizmetkârı çarh ve dünyadır.

39 — O, ne isyanı kendisine zulüm yolu ile bir taht temin eden Hind Çipal'i: ne de tuğyanı kendisine bir taç hediye eden Çin hakamıdır. Bunların birine benzemez.

40 — Onun teslim ve rıza matbahı (mutfağı) için odun, Çipal'in tahtı, bindiği ihlası atının nalı, hakamın tacıdır.

41 — Mertlik ve tecerrüd meydanında ata binip köy ve çevkan (tahta sopa ve tahta top ile at üzerinde oynanan bir oyun) oynamak istediği zaman emellerin başı onun topu, aklın ayağı da sopası olur.

42 — Gönlüm arı peteği gibi ağ şeklinde bir köşke sahiptir. Dışarıdan kapısı ve damı sade, fakat içi bir çok nimetlerle doludur. (Arı kovanı)

43 — Örümcek yuvası gibi değil. O, dışarısına bir saltanat perdesi çeker. Fakat içi viranedir. Sofrasında ise kebab olmuş bir sinek vardır.

44 — Balık gibi de değil. Balığın içinde bir şey yoktur. Fakat dışı gümüş para hazinesidir. Sedef gibidir. Dışı çıplak, içinde ise inci madeni vardır.

45 — (İşte böyle olan) himmet şahınşahının huzuruna yer öpmek için gittim. Şahınşah «devlet» e beni yukarı bir yere alıp oturtmasını işaret etti.

46 — Beni nimet sofrasına oturttu. Buna hacet de yoktu. Zira gözyaşım lezzetli (güzel tuzlu) ve yüzüm de onun altın tuzluğu idi. (Sarı yüz)

47 — Elime kanaatın hususi kadehini sundu. Bir kadehten bir cur'a için top rak Hızır (Hızır A.S. Bir de yeşil) cur'asında Hızır'ın ab-ı hayatı oldu.

48 — Bu bereketli nimeti ve bu yeri gören insan imkân yok buradan ayırmaz. Bu mezeyi ve işret meclisini gören insan başka bir yere gitmek ihtiyacını hissetmez.

49 — Gönlümde daima İsa'nın duasında olduğu gibi bayram vardır.

رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا

Gönlüm fakr bayramının kurbanı, gönlümün kurbanı ise (İran hükümdarlarından Hüsrav Perviz'in Genc-i Kâv, öküz hazinesidir.

50 — Gönlüm bana «artık sen fakr hazinesine sahipsin, bundan sonra cihana dönüp bakma» dedi. Mısır'ın nimet ve refahını görmüş insana, Kenan diyarındaki kılığın ne lüzümü var. (Hz. Yusuf kıssası)